

811

UCHWAŁA Nr XXV/153/09 RADY GMINY WIERZBINEK

z dnia 3 lutego 2009 r.

**w sprawie: przyjęcia "GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA
LATA 2008-2011 DLA GMINY WIERZBINEK"**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 ze zmianami), art. 87 ust. 1, 3, 4 i 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 ze zmianami) Rada Gminy Wierzbinek uchwala się, co następuje:

§1. Uchwala się "GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2008-2011 DLA GMINY WIERZBINEK", stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Wierzbinek.

§3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący
Rady Gminy
(-) *Jacek Musiał*

Załącznik Nr 1
do Uchwały Nr XXV/153/09
Rady Gminy Wierzbinek
z dnia 3 lutego 2009 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2008 – 2011 DLA GMINY WIERZBINEK

1. Wstęp

1.1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Wierzbinek położona jest w północno-wschodniej części województwa wielkopolskiego i powiatu konińskiego. Obszar gminy wynosi 14.805 ha, z czego 11.838 ha stanowią obszary rolnicze, a 1.772 ha użytki leśne (11,9%). Na strukturę osadniczą składa się 25 sołectw obejmujących 55 miejscowości zamieszkałych przez ok. 8 tys. osób. Wieś Wierzbinek pełni funkcję gminnego ośrodka rozwoju. Gmina Wierzbinek jest typową gminą wiejską, znajdującą się w oddziaływaniu miasta Sompolna oddalonego ok. 6 km na południe od Wierzbinka.

Gmina Wierzbinek graniczy:

- od północy z gminą Piotrków Kujawski (pow. radziejowski),
- od północnego wschodu z gminą Topólka (pow. radziejowski),
- od południowego wschodu z gminą Babiak (pow. kolski),
- od południa z gminą Sompolno (pow. koniński),
- od południowego zachodu z gminą Ślesin (pow. koniński),
- od zachodu z gminą Skulsk (pow. koniński).

Geograficznie gmina Wierzbinek należy do prowincji Niżu Środkowoeuropejskiego, podprowincji Pojezierze Południowobałtyckie, makroregionu Pojezierze Wielkopolsko-Kujawskie, mezoregionu Pojezierze Kujawskie.

Według podziału Wielkopolski na regiony, obszar gminy leży w obrębie pięciu regionów geomorfologicznych: Równiny Sompoleńskiej, Pagórków Sadłneńsko-Orlickich, Obniżenia Goplańskiego, Równiny Ignacewskiej i Pagórków Wilczyńskiego-Skulskich.

Centralna część gminy zajmuje Równina Sompoleńska wykształcona jako wysoczyzna morenowa falista o deniwelacjach 5 - 10 m, zbudowana z różnoziarnistych pisaków ze żwirem pochodzenia wodnolodowcowego, przedzielonych kompleksami glin zwałowych. Północną część gminy zajmują Pagórki Sadłneńsko-Orlickie, które ku zachodowi przechodzą

w wysoczyznę morenową pagórkowatą o deniwelacjach od 3 do 10 m. Pagórki czołowo morenowe wraz z zagłębieniami i rynnami jeziornymi tworzą dość osobliwy krajobraz wytopiskowy. Od zachodu wysoczyzna przechodzi ostrą krawędzią w Obniżenie Goplańskie, powstałe podczas topnienia lądolodu zlodowacenia bałtyckiego, stanowiące przedłużenie rynny Gopla. Nieduży obszar, na zachód od Obniżenia Goplańskiego, zajmuje powierzchnia sandrowa należąca do

Równiny Ignacewskiej. Występują tu pagórki czołowo-morenowe i wysoczyzna morenowa pagórkowata. Pagórki Wilczyńsko-Skulskie powstałe z akumulacji materiału podczas zlodowacenia północnopolskiego zbudowane są z glin zwałowych ze zboczami pokrytymi piaskami i żwirami.

Wody powierzchniowe występujące na terenie gminy Wierzbinek należą do systemu wodnego środkowej Odry, w zlewni rzeki Noteć. Sieć rzeczna tworzy przede wszystkim rzeka Noteć w początkowym jej biegu (długość na terenie gminy 20,45 km) z jej prawymi dopływami, przede wszystkim rzeką Pichną. Noteć okala teren gminy od strony południowej, a następnie wpada do kanału Warta - Gopło, wzdłuż którego biegnie jej zachodnia granica.

Na terenie gminy brak jest większych powierzchniowych zbiorników wodnych. Dwa jeziora, Mielno i Zakrzewek, zajmują powierzchnię 54,20 ha. W obniżeniach terenu występują małe zbiorniki wodne (stawy, śródpolne oczka wodne). Pełnią one nie tylko znaczącą funkcję biocenotyczną, ale stanowią także cenny element urozmaïcenia krajobrazu rolniczego.

Jednostki osadnicze łączy dość gęsta sieć dróg o łącznej długości 337 km. Przez teren gminy biegnie odcinek drogi wojewódzkiej Sompolno-Radziejów oraz odcinki dróg powiatowych z Tomisławic do Skulska, z Palmowa do Bycza, z Wierzbinka do Ruszkowa, z Racięcina do Zarynia i z Łyska do Posady. Przez teren gminy przebiega magistrala kolejowa północ-południe (Herby - Gdynia), obsługująca przede wszystkim ruch towarowy. Ruch osobowy prowadzony jest na odcinku Zduńska Wola -Inowrocław ze stacją w Zaryniu.

Na terenie gminy znajdują się udokumentowane złoża węgla brunatnego „Tomisławice” oraz kruszywa naturalnego: „Goczki Polskie” „Julianowo” Pamiątka”.

1.2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem Programu opieki nad zabytkami gminy Wierzbinek na lata 2008-2011 jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych

nych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,

- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

1.3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 ze zmianami).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 ze zmianami), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowe terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art. 16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32 ust. 1 pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71 ust. 1 i 2)

- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

2.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

2.1.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego

„Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2020” jest dokumentem opracowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, a przyjętym przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 19 grudnia 2005 r. Uchwałą Nr XLII/692 A/05.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w cyt. dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego.

Generalnym celem „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego” jest poprawa jakości przestrzeni województwa, systemu edukacji, rynku pracy, gospodarki oraz sfery społecznej, skutkująca wzrostem poziomu życia mieszkańców. Cel ten będzie realizowany przy pomocy celów strategicznych i operacyjnych.

W celach strategicznych dotyczących dostosowania przestrzeni do wyzwań XXI wieku, określony został cel operacyjny 1.3. „Wzrost znaczenia i zachowania dziedzictwa kulturowego”. Dziedzictwo kulturowe w rozwoju Wielkopolski jest czynnikiem integracji społecznej, stanowi instrument promocji regionu oraz przyczynia się do rozwoju gospodarczego, ponieważ może być bazą dla turystyki i usług kulturalnych. Cel ten realizowany będzie m.in. poprzez:

- inwestycje w instytucje kultury,
- ochronę dorobku kulturowego,
- wsparcie działań powiększających dorobek kulturalny regionu,
- promocję aktywności kulturalnej mieszkańców.

Cel strategiczny zakładający „Zwiększenie efektywności wykorzystania potencjałów rozwojowych województwa” ma być realizowany poprzez cel operacyjny 2.4. „Zwiększenie udziału usług turystycznych i rekreacji w gospodarce regionu”, którego założeniem jest, iż „Przyrodnicze, krajobrazowe oraz kulturowe atuty Wielkopolski tworzą szansę na rozwój sektora usług turystyczno-rekreacyjnych. W połączeniu z turystyką biznesową sektor ten ma szansę na znaczny udział w gospodarce regionu. Jest to tym bardziej ważne, iż tego typu

usługi generują dużą liczbę miejsc pracy przy stosunkowo niskich nakładach”.

Cel ten realizowany będzie m.in. poprzez:

- inwestycję w infrastrukturę poprawiającą stan zagospodarowania obszarów atrakcyjnych pod względem turystycznym i rekreacyjnym z poszanowaniem wymogów ochrony środowiska,
- wsparcie bazy noclegowej i gastronomicznej,
- promocję przedsiębiorczości w tym zakresie,
- wsparcie rozwoju agroturystyki,
- promocję turystyki alternatywnej.

2.1.2 Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego sporządzony na okres perspektywiczny do roku 2020, uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XLII/628/2001 z dnia 26 listopada 2001 roku.

Plan uznaje, że podstawową zasadą pozwalającą na zachowanie dóbr kultury dla innych pokoleń jest bezwzględne przestrzeganie obowiązującego w tym zakresie prawa. Ochrona dziedzictwa kulturowego powinna być realizowana poprzez właściwe zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego przyjęto, iż podstawową zasadą kształtowania rozwoju województwa winno być optymalne wykorzystanie szeroko rozumianych uwarunkowań wewnętrznych oraz szans wynikających z uwarunkowań zewnętrznych dla zaspokajania potrzeb mieszkańców i sprawnego funkcjonowania podmiotów gospodarczych. Z zasady tej wynikają przesłanki znaczące dla ochrony dziedzictwa kulturowego województwa:

- 1) nie zaprzepaścić posiadanych przez województwo możliwości wynikających z położenia, tradycji, istniejącego potencjału środowiska przyrodniczego, walorów społecznych i gospodarki,
- 2) chronić posiadane dobra, efektywnie je wykorzystać, a równocześnie w miarę możliwości je pomnażać oraz poprawiać ich jakość.

Zasadniczym celem dla kształtowania polityki przestrzennej województwa wielkopolskiego jest harmonijny, zrównoważony rozwój całego terytorium poprzez poprawę jakości zagospodarowania przestrzennego i wzrost wewnętrznej spójności województwa. Jedną z zasadniczych kategorii, do której sprowadzić można cele zagospodarowania przestrzennego województwa jest tworzenie warunków do poprawy jakości życia i rozwoju zrównoważonego, które sprowadzają się m.in. do zachowania właściwych proporcji między elementami zagospodarowania przestrzennego i poprawę walorów estetycznych struktur przestrzennych i krajobrazu.

Za główne zasady zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego przyjęto m.in.

- 1) tworzenie warunków do współistnienia środowiska przyrodniczego i zurbanizowanego,
- 2) zachowanie dziedzictwa kulturowego i wpisanie go w struktury przestrzenne i otaczający krajobraz.

W planie wojewódzkim przyjęto, że w zagospodarowaniu przestrzeni w odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego nie powinno się przekraczać następujących wskazań:

- 1) w obszarach chronionego krajobrazu nie powinno się lokalizować obiektów i urządzeń zakłócających w drastyczny sposób walory kulturowe,
- 2) ochronie podlegają obiekty cenne kulturowo, wymagające bezwzględного zachowania dla przyszłych pokoleń oraz ich bezpośrednie otoczenie, w którym nie powinny być lokalizowane obiekty nieprzystosowane architektonicznie i funkcjonalnie,
- 3) w strefach ochrony konserwatorskiej zagospodarowanie winno odbywać się na warunkach określonych przez służby konserwatorskie,
- 4) strefy ochrony widokowej (osie widokowe, ciągi widokowe, dominanty przestrzenne, panoramy) powinny być wyznaczone poprzez stosowne zapisy oraz w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin. Jak już to wyżej wskazano generalnym celem zagospodarowania przestrzeni województwa wielkopolskiego jest zrównoważony rozwój całego terytorium, łączący w sobie ład społeczny, ład ekonomiczny, ład ekologiczny i ład przestrzenny.

Ład przestrzenny można uzyskać m. in. przez:

- 1) dobre rozpoznanie zasad tradycyjnego kształtowania przestrzeni miejskich i zastosowanie ich na nowo; formuła przywracania przestrzeni miejskiej musi uwzględniać możliwości wszelkich kreacji, a nowoczesne budynki o dobrej architekturze nie powinny być traktowane jako niepożądane, ale jako potencjalne wzbogacenie dziedzictwa kulturowego,
- 2) przestrzeganie wytycznych konserwatorskich w zakresie nie tylko poszczególnych obiektów objętych ochroną, ale również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych,
- 3) "odkrycie" lokalnej architektury wiejskiej i zapewnienie możliwości wprowadzenia tradycyjnych gabarytów, form dachów, detali i rozwiązań materiałowych do obiektów o współczesnych standardach; nurt architektury regionalnej nie może mieć prawa wyłączności, ale powinien stanowić ważny wyróżnik przy kształtowaniu specyfiki lokalnej,
- 4) ochronę krajobrazu, a w rejonach o najwyższych walorach przyrodniczych i krajobrazowych wykluczenie realizacji obiektów, które charakterem (gabaryty, powierzchnia zajmowanego terenu, rodzaj prowadzonej działalności) kolidują z otoczeniem.

Dla kształtowania przestrzeni miejskiej przyjęto m. in. następujące zasady:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego, tożsamości i tradycyjnych elementów środowiska miejskiego, takich jak: zabytkowe dzielnice, budynki, dominanty przestrzenne, panoramy, tereny zielone i tereny otwarte; respektowanie zaleceń wynikających z przepisów ochronnych i poszerzenie zakresu ochrony prawnej,
- 2) wykorzystywanie atutów wynikających z ukształtowania terenu, osi widokowych, dominant przestrzennych, panoram,
- 3) w zapisach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego podnoszenie wymogów architektury w stosunku do obiektów realizowanych na obszarach śródmieść oraz w pobliżu terenów o najwyższych walorach kulturowych i przyrodniczych,
- 4) podejmowanie opracowań dotyczących rewaloryzowania zabytkowych dzielnic.

Dla kształtowania obszarów wiejskich przyjęto m. in. następujące zasady:

- 1) ochrona charakterystycznych układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych, pałacowo-parkowych, folwarków, ochrona zabytkowych budynków mieszkalnych, gospodarczych, wiatraków, remiz, szkół, kuźni, młynów, gorzelni i innych elementów specyficznych dla architektury wiejskiej np. kapliczek i krzyży,
- 2) poszanowanie kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego w poszczególnych rejonach,
- 3) twórcze wykorzystywanie wzorców architektury lokalnej przy formułowaniu warunków dla projektowanej zabudowy, odwoływanie się do architektury regionalnej Wielkopolski, preferowanie rodzimych materiałów budowlanych oraz tradycyjnych elementów małej architektury takich jak drewniane płoty, podmurówki z kamienia naturalnego, itp.

Dla kształtowania otwartych przestrzeni przyjęto następujące zasady:

- 1) zakaz wznoszenia w pobliżu jezior, rzek, kanałów, krajobrazowych punktów widokowych lub na terenach o szczególnych walorach krajobrazowych obiektów budowlanych naruszających walory krajobrazowe i uniemożliwiających dostęp do nich,
- 2) wprowadzenie zieleni osłonowej wokół istniejących i projektowanych obiektów kolizyjnych w stosunku do krajobrazu,
- 3) narzucanie ograniczeń w sytuowaniu reklam, wykluczenie ich z miejsc o ciekawej ekspozycji.

Dla kształtowania przestrzeni wokół miejsc cennych kulturowo przyjęto następujące zasady:

- 1) dostosowanie zagospodarowania do masowego ruchu turystycznego i pielgrzymkowego (hotele, campingi, gastronomia, parkingi, itp.),
- 2) ograniczenie działalności gospodarczej do nie kolidującej z wiodącą funkcją miejsca, a wspieranie działalności związanej z obsługą turystów czy pielgrzymów,

- 3) izolowanie tych miejsc od bezpośredniego styku z współczesnym zainwestowaniem, zachowanie niezbędnej otwartej przestrzeni w celu lepszego ich wyeksponowania.

Uznano następujące zasady w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- 1) podstawową zasadą pozwalającą na zachowanie dóbr kultury dla przyszłych pokoleń jest bezwzględne przestrzeganie obowiązującego w tym zakresie prawa, tj. przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- 2) ochrona krajobrazu kulturowego może być realizowana poprzez właściwe zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin.

2.1.3. Inne dokumenty o zasięgu województwa, których problematyka związana jest z dziedzictwem kulturowym

W Strategii rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim, przyjętej w 2007 r., wśród priorytetów i celów rozwoju turystyki w województwie wskazane zostały główne pola strategiczne, w których generują i kumulują się procesy rozwojowe i działalność w dziedzinie turystyki. Wskazane pola strategiczne mają stanowić główne obszary wieloletnich i docelowych działań zmierzających do osiągnięcia celu nadrzędnego w turystyce wielkopolskiej. Do priorytetów rozwojowych zaliczono rozwój walorów turystycznych. Celem strategicznym jest tu podnoszenie atrakcyjności turystycznej regionu poprzez lepszą ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych i przyrodniczych. Dwa cele operacyjne odnoszą się wprost do obiektów zabytkowych:

- wytyczenie i zagospodarowanie historycznych tras zwiedzania w centrach zabytkowych oraz przystosowania zespołów rezydencjonalnych i sakralnych do potrzeb ruchu turystycznego o charakterze krajoznawczym i pielgrzymkowym,
- wykorzystanie i adaptacja budowli zabytkowych na turystyczne obiekty usługowe.

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

3.1. Obiekty zabytkowe nieruchomości o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

Do najcenniejszych zabytków na terenie gminy wpisanych do rejestru zabytków należą:

BRONISZEWO - zespół kościoła par. p.w. św. Benona. Kościół murowany, wzniesiony w latach 1900-1904 w stylu neogotyckim, wg proj.

Konstantego Wojciechowskiego. Ogrodzenie z bramą murowane z 1955 r.

- a) kościół - rejestr zabytków NrA-530/271 z 22.12.1997 r.
- b) ogrodzenie z bramą - rejestr zabytków Nr A-530/271 z 22.12.1997 r.
- c) cmentarz przykościelny - rejestr zabytków A-530/271 z 22.12.1997 r.

KRYSZKOWICE - gorzelnia, murowana, zbudowana ok. 1908 r. Rejestr zabytków NrA-418/160 z 12.04.1989 r.

MAKOSZYN - zespół kościoła par. p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej. Kościół murowany, zbudowany w latach 1914-1919 wg proj. Zdzisława Mączyńskiego. Plebania konstrukcji szachulcowej z 1916-1919 r.

- a) kościół - rejestr zabytków NrA-354/96z 10.08.1984 r.
- b) plebania- rejestr zabytków Nr A-354/96 z 10.08.1984 r.

RACIĘCIN - zespół dworsko- parkowy. Dwór murowany z pocz. XX w., park w stylu krajoobrazowym założony ok. poł. XIX w.

- a) dwór - rejestr zabytków NrA-419/161 z 13.04.1989 r.
- b) park - rejestr zabytków NrA-419/161 z 13.04.1989 r.

SADLNO - kościół par. p.w. św. Mikołaja, murowany, zbudowany w latach 1855-1860, styl neogotycki.

Rejestr zabytków NrA-497/238 z 23.02.1994 r.

SADLNO - cmentarz katolicki, założony ok. poł. XIX w., czynny.

Rejestr zabytków NrA-520/261 z 29.08.1995 r.

SOWA - wiatrak paltrak, drewniany, 1880 r., nieczynny.

Rejestr zabytków NrA-391/133 z 18.11.1986 r.

WIERZBINEK - zespół dworski. Dwór murowany, park w stylu krajoobrazowym, 2 poł. XIX w.

- a) dwór- rejestr zabytków NrA-417/159 z 12.04.1989 r.
- b) park - rejestr zabytków Nr A-417/159 z 12.04.1989 r.

WIERZBINEK - zespół folwarczny, budynki gospodarcze murowane z k. XIX w. i pocz. XX w.

- a) obora - rejestr zabytków NrA-417/159 z 12.04.1989 r.
- b) żrebiarnia - rejestr zabytków NrA-417/159 z 12.04.1989 r.
- c) stodoła I - rejestr zabytków NrA-417/159 z 12.04.1989 r.
- d) stodoła II - rejestr zabytków NrA-417/159 z 12.04.1989 r.
- e) spichlerz - rejestr zabytków NrA-417/159 z 12.04.1989 r.
- f) brama - rejestr zabytków NrA-417/159 z 12.04.1989 r.

ZIEMIĘCIN - synagoga, murowana, zbudowana w 2 poł. XIX w., ob.

dom mieszkalny

Rejestr zabytków Nr A-415/157z 12.04.1989 r.

ZIEMIĘCIN - dom kantora, murowany, zbudowany w 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-416/158 z 12.04.1989 r.

3.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomości znajdujących się w ewidencji zabytków

BRONISZEWO

1. ORGANISTÓWKA, mur. 1 poł. XX w.

2. ZESPÓŁ PLEBANII

- obora, mur. 1 poł. XX w.,
- stodoła, mur., 1 poł. XX w.

3. CMENTARZ KATOLICKI, pocz. XIX w., czynny.

4. ZAGRODA NR 36

- dom, glin., 1898 r.,
- obora, glin., k. XIX w.,
- stodoła, glin., k. XIX w.

KALINA

5. ZAGRODA NR 9

- dom, glin., pocz. XX w.,
- chlew, glin., pocz. XX w.

6. ZAGRODA NR 11

- dom, mur., l. 20 XX w.,
- obora, mur. - glin., l. 20 XX w.

7. DOM NR 18, glin., pocz. XX w.

8. DOM NR 20, mur., l. 30 XX w.

9. DOM NR 21, glin., pocz. XX w.

KRYSZKOWICE

10. POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU PAŁACOWO - FOLWARCZNEGO

- park krajobrazowy, 2 poł. XIX w.,
- brama, mur., 2 poł. XIX w.,
- stajnia, ob. dom mieszkalny, mur., 2 poł. XIX w.

11. DOM NR 53, glin., 1 ćw. XX w.

ŁYSEK

12. DOM NR 4, glin. - mur., 4 ćw. XIX w.

MAKOSZYN

13. BRAMA przy kościele par. p.w. M B Częstochowskiej, mur., 1919 r.

14. CMENTARZ KATOLICKI, pocz. XIX w., czynny.

MORZYCZYN

15. ZAGRODA NR 10

- dom, mur., 1925 r.,
- obora ze stodoły mur., 1925 r.

16. DOM NR 35, glin., 1928 r.

NOC

17. DOM Z OBORĄ NR 24, glin., l. 20 XX w.

NOWA RUDA

18. SCHRON BOJOWY, żelbet., 1939 r.

19. SCHRON BOJOWY, żelbet., 1939 r.

20. SCHRON BOJOWY, żelbet., 1939 r.

OBORY

21. MŁYN, mur, 1948 r.

POSADA

22. DOM NR 1, glin., 2 poł. XIX w.

RACIĘCIN

23. OBORA FOLWARCZNA, mur., l. 30 XX w.

RACIĘCIN KOLONIA

24. WIATRAK KOŹLAK, drewn., 1812 r.

RUSZKOWO

25. KAPLICZKA, mur. 1946 r.

RYBNO

26. KAPLICZKA, mur., 1946 r.

SADLNO

27. OGRODZENIE Z BRAMĄ przy kościele par. p.w. św. Mikołaja, mur., 2 poł. XIX w.
28. KAPLICA CMENTARNA p.w. św. Wojciecha, mur., 1 poł. XX w.
29. KAPLICA GROBOWA MORZYCKICH, mur., 2 poł. XIX w.
30. OGRODZENIE Z BRAMĄ cmentarza katolickiego, mur., 2 poł. XIX w.

STARA RUDA

31. CMENTARZ EWANGELICKI, ok. poł. XIX w., nieczynny
32. DOM NR 44, glin. - mur., ok. 1920 r.

SYNOGAĆ

33. CMENTARZ EWANGELICKI, ok. poł. XIX w., nieczynny

TERESOWO

34. KAPLICZKA, mur., ok. 1948 r.

ZABOROWO

35. CMENTARZ EWANGELICKI, ok. poł. XIX w., nieczynny

ZARYŃ

36. CMENTARZ EWANGELICKI, poł. XIX w., nieczynny
37. ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO
- dworzec, mur., 1933 r.,
 - 3 domy pracownicze, nr 11, 12, 13, mur., 1933 r.
38. DOM NR 32, glin., 1 ćw. XX w.

ZIELONKA

39. CMENTARZ EWANGELICKI, ok. poł. XIX w., nieczynny

3.3. Zespoły najcenniejszych zabytków ruchomych na terenie gminy

Do rejestru zabytków ruchomych wpisanych jest 14 obiektów stanowiących wyposażenie i wystrój kościoła parafialnego p.w. św. Benona w Broniszewie; rejestr zabytków Nr B-116/62 na podstawie decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 24 listopada 1997 r. Na jednorodnie stylistycznie (neogotyckie) i chronologicznie (pocz. XX w.) wyposażenie składają się m.in. ołtarz główny, ołtarze boczne, ołtarz w kaplicy bocznej z obrazem "Matki Boskiej z Dzieciątkiem", drewniana ambona, chrzcielnica, konfesjonał, stalle, neogotyckie feretrony i prospekt organowy z 1932 r.

Wystrój kościoła stanowi polichromia z 1912 r. autorstwa Antoniego Szulczyńskiego, pod względem formalnym i kolorystycznym typowa dla okresu Młodej Polski. Pokrywa ona sklepienia i ściany prezbiterium i nawy.

W kościele parafialnym p.w. św. Mikołaja w Sadlnie znajduje się zespół obiektów ruchomych nie wpisanych do rejestru zabytków. Jednorodność stylowa i chronologiczna stanowi o wartości tego zespołu obiektów neogotyckich pochodzących z czasu budowy kościoła (poł. XIX wieku). Do najcenniejszych należą: ołtarz główny z rzeźbami świętych Biskupów, antepedium zdobi mosiężna płaskorzeźba z przedstawieniem Ostatniej Wieczerzy, dwa ołtarze boczne z rzeźbami świętych i Jezusa Ukrzyżowanego, chrzcielnica, ambona, konfesjonał. W ścianę kruchty wmurowano renesansową płytę nagrobną ufundowaną zmarłemu w 1566 roku Janowi Ruszkowskiemu. Bogaty wystrój kościoła tworzy polichromia z pocz. XX w. Składają się na nią sceny figuralne w dekoracyjnych obramieniach i motywy ornamentalne pokrywające stropy, ściany prezbiterium, nawy i filary. Na stropie w prezbiterium przedstawienie "Trójcy Świętej", w nawie "Matka Boska z Dzieciątkiem" w bogatym geometryczno-roślinnym obramieniu. Fasety dekorowane medalionami obwiezionymi akantem z popiersiami apostołów.

Zakończona dokumentacja ewidencyjna umożliwia wpisanie wyposażenia i wystroju kościoła do rejestru zabytków.

Kościół parafialny p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Mąkoszynie posiada w swoim wyposażeniu obiekty pochodzące generalnie z pocz. XX w. Składają się nań: ołtarz główny z neobarokowymi rzeźbami świętych i aniołów, ambona z płaskorzeźbami czterech ewangelistów, granitowa chrzcielnica, dwa krucyfiksy, stacje Męki Pańskiej, organy z 1920 r. Zakończona dokumentacja ewidencyjna umożliwia wpisanie najcenniejszych obiektów do rejestru zabytków.

3.4. Krajobraz kulturowy - obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Wierzbinek nie występują układy urbanistyczne, ruralistyczne i parki kulturowe wpisane do rejestru zabytków.

3.5. Zabytki archeologiczne

Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy

Na terenie gminy Wierzbinek nie ma stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

Wykaz stanowisk o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Wierzbinek znajdują się dwa stanowiska o własnej formie krajobrazowej. Są to:

TOMISŁAWICE - dwór z okresu nowożytnego

BOGUSZYCE - dwór? z okresu nowożytnego

3.5.3. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków, łącznie z ich funkcją oraz krótką analizą chronologiczną (opis koncentracji stanowisk archeologicznych - uwarunkowania fizjograficzne)

Obszar gminy Wierzbinek został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) w latach 1985-2003. AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publika-

cjach, 2. badania powierzchniowe, 3. badania sondażowe, wykopaliskowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych.

W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Wierzbinek:

stanowiska o własnej formie krajobrazowej			cmentarzyska płaskie	Cmentarzyska kurhanowe	osady	ślady osadnicze	huty szkła	młyny	skarby	ogółem
dwory	grodziska	fortyfikacje ziemne	3	0	376	598	0	0	0	979
2	0	0								

Cały obszar gminy Wierzbinek należy zaliczyć pod względem morfologicznym do terenów słabo urozmaiconych. Ukształtowanie terenu, rzeźby, gleby, wody oraz krajobraz gminy są pochodzenia polodowcowego. Teren ten znajduje się na obszarze dawnego zlodowacenia bałtyckiego (faza poznańska). Rzeźba terenu charakteryzuje się niewielkimi deniwelacjami rzędu 5 - 10 m przy ogólnym wyniesieniu terenu 110 - 115 m n.p.m.

Wody powierzchniowe występujące na terenie gminy Wierzbinek należą do systemu wodnego środkowej Odry, w zlewni rzeki Noteć. Noteć przepływa przez południową i zachodnią część gminy. Wody powierzchniowe są odprowadzane do niej poprzez sieć drobnych cieków naturalnych i rowów melioracyjnych. Wszystkie cieki wodne charakteryzuje śnieżno -deszczowy system zasilania, z dwoma wysokimi stanami wody w ciągu roku: wiosną (na skutek zasilania śnieżnego) oraz letnim (związane z letnim maksimum opadowym). Na terenie gminy występują jeziora, większe z nich to Jezioro Zakrzewek i Jezioro Mielno. Ponadto na terenie gminy, w obniżeniach terenu, występują liczne małe zbiorniki wodne (stawy, śródpolne oczka wodne), zaliczane do obiektów małej retencji wodnej. Zbiorniki te są najczęściej płytkie i zarastające. Położenie wśród pól ma również negatywne skutki w postaci wysokiej eutrofizacji tych zbiorników wodnych, spowodowanej zasilaniem nawozami spływającymi z pól.

Na dużych obszarach gminy Wierzbinek - zwłaszcza w obrębie Pagórków Sadlneńsko-Orlickich, dominuje glina morenowa, na której podłożu rozwinęły się bardzo dobre i dobre gleby. Z tego względu ta część gminy jest obszarem silnie wylesionym, rolniczym.

Na terenie gminy Wierzbinek zarejestrowano wyjątkowo dużą ilość stanowisk archeologicznych począwszy od neolitu (kultury: pucharów lejkowatych, amfor kulistych), poprzez epokę wczesnego brązu, kulturę łużycką, kulturę przeworską, średniowiecze aż po okres nowożytny. Koncentracja osadnictwa pradziejowego i średniowiecznego na terenie gminy Wierzbinek w okolicach rzek: Noteć, Pichna oraz jezior: Zakrzewek i Mielno (szczególnie bogate osadnictwo występuje

w okolicach miejscowości: Łysek, Boguszyce, Wierzbinek, Synogać, Sadlno, Morzyczyn, Racięcín). Niestety wszystkie te stanowiska znane są tylko dzięki badaniom powierzchniowym lub znaleziskom przypadkowym. Występują tutaj duże skupiska osad obejmujących obszar czasami kilku km². W wyniku badań powierzchniowych zarejestrowano również trzy cmentarzyska (Zaryń -cmentarzysko (?) kultury łużyckiej, osada (cmentarzysko) kultury przeworskiej, ślad osadniczy z okresu średniowiecza i ślad osadniczy z okresu nowożytnego; Boguszyce - osada kultury pucharów lejkowatych, cmentarzysko kultury łużyckiej; Boguszyce - osada kultury pucharów lejkowatych, cmentarzysko kultury łużyckiej, osada z okresu nowożytnego).

Cmentarzyska te, częściowo zniszczone w wyniku głębokiej orki i innych prac rolniczych, wymagają dokładnych badań. Ze źródeł archiwalnych natomiast dowiadujemy się o istnieniu na terenie Wierzbinka cmentarzyska megalitycznego (kultura pucharów lejkowatych) z okresu neolitu, badanego w 1880 r. przez V. Eckerta (V. Eckert, R. Yirchow, Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, 1880, s. 227-50; W. Chmielewski, Zagadnienia grobowców kujawskich w świetle ostatnich badań, Łódź 1952, s. 50). Niestety obecnie lokalizacja grobowca nie jest znana, cmentarzysko najprawdopodobniej uległo zniszczeniu. Należy jednak zauważyć, że na obszarze sąsiednich gmin, Skulsk, Ślesin, Wilczyn, Kleczew znajdują się skupiska osadnicze tej kultury. Zarejestrowano tam kilkadziesiąt osad i obozowisk oraz cmentarzysk megalitycznych związanych z działalnością kultury pucharów lejkowatych. Niewykluczone, że osadnictwo tej kultury na terenie obecnej gminy Wierzbinek stanowi część tych skupisk osadniczych i w przeszłości istniało tutaj więcej grobowców megalitycznych, które zostały zniszczone w skutek rozwoju rolnictwa i działalności przemysłowej. Jest to jednak jedynie domysł.

W przypadku wszystkich stanowisk archeologicznych z terenu gminy konieczne jest przeprowadzenie szczegółowej inwentaryzacji materiału na powierzchni oraz wykonanie badań weryfikacyjno-sondażowych i zdjęć lotniczych w celu sprecyzowania ich zasięgów.

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego

4.1. Stan zachowania i obszary największego zagrożenia zabytków

4.1.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych

Z obiektów architektury i budownictwa wpisanych do rejestru zabytków na terenie gminy Wierzbinek najlepiej zachowane są obiekty należące do kościoła. Najgorszy stan zachowania reprezentują zabytki będące własnością prywatną.

Na terenie gminy do rejestru zabytków wpisane są trzy kościoły parafialne: w Sadlnie, Broniszewie i Mąkoszynie.

Wieś Sadlno wymieniana w źródłach pisanych z 1325 r., pod nazwą Sedlino w 1398 r. jako własność prebendy przy katedrze płockiej. Od XV w. notowana jest jako wieś szlachecka. Parafia notowana po raz pierwszy w 1 poł. XIV w. Pierwotny kościół drewniany. Przekazy źródłowe z 2 poł. XVI w. mówią o murowanym prezbiterium wraz z zakrystią i drewnianej nawie. Na początku XVII w. przy prezbiterium wystawiono murowaną kaplicę. W końcu XVIII w. bardzo zniszczony kościół został odbudowany; od podstaw wzniesiono nawę z drewna.

Obecny kościół p.w. św. Mikołaja powstał w latach 1855-1860. złożyły się nań gruntownie wyremontowane dawne murowane prezbiterium oraz wybudowany wtedy główny korpus kościoła. Wnętrze trójnawowe z nawą główną wydzieloną ostrołukowymi arkadami. Styl neogotycki. Ogrodzenie cmentarza przykościelnego złożone z ceglanych słupków na wysokim, kamiennym cokole z ozdobnymi, kutymi przesłami.

W 1989 r. wykonano ankrowanie murów kościoła, naprawiono stropy i tynki, zamontowano nową instalację elektryczną. W latach 1991-1995 przeprowadzono kolejne prace remontowe. Wymienione zostały stropy w nawach bocznych i tynki wewnętrzne do wysokości okien. Na zewnątrz wymieniono wszystkie tynki, wykonano instalację odwadniającą, zakonserwowano pokrycie dachu.

W 1996 r. Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Mikołaja w Sadlnie otrzymała wyróżnienie Generalnego Konserwatora Zabytków w konkursie na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego.

Do rejestru zabytków wpisany jest również cmentarz parafialny w Sadlnie. Założony na planie prostokąta z regularnym układem alejek, licznym starodrzewem, otoczony ceglany murem z 2 poł. XIX w., które w chwili obecnej jest w złym stanie technicznym i wymaga podjęcia prac remontowych.

Na cmentarzu znajduje się kaplica z lat 30 XX w., do 1997 r. pełniącą funkcję przedpogrzebowej. Wśród kilkudziesięciu zabytkowych nagrobków i mogił na uwagę zasługują groby rodziny Chrzęszczewskich, właścicieli majątku w Wierzbinku, rodziny Rozdejczerów, właścicieli majątku w Kryszkowicach, grób powstańców styczniowych poległych w bitwie pod Nową Wsią. Do najokazalszych należy kaplica grobowa rodziny Morzyckich. Warto w tym miejscu poświęcić trochę uwagi temu szlacheckiemu rodowi, a szczególnie postaci Antoniego Morzyckiego. Pierwsze wzmianki o rodzie Morzyckich sięgają

połowy XV w. Główna gałąź tego rodu, pieczętującego się herbem Mora, nosi przydomek Zawisza. Morzyccy przyjęli nazwisko od wsi Morzyce. Do rodziny należały również majątki: Ruszkowo, Noc, Broniszewo, Warzymowo, Warzymówek i Koszewo o łącznej powierzchni 3.710 ha. Od roku 1835, po śmierci Bogumiła Morzyckiego, zarządzał nimi najmłodszy syn - Antoni. Urodzony w 1801 r. we wsi Krotoszyn na Kujawach. W 1821 r. ukończył Uniwersytet Warszawski uzyskując tytuł magistra prawa i administracji, po czym rozpoczął działalność w służbie publicznej. Do 1827 r. był asesorem Sądu Policji Poprawczej, od 1828 r. Trybunału Cywilnego w Warszawie. W 1831 r. podporucznik w Kompanii Artylerii Gwardii Narodowej Warszawy. W 1835 r. osiadł w swym majątku w Ruszkowie. W latach 60 XIX w. był czynnym członkiem Towarzystwa Rolniczego w okręgu wrocławskim, organizatorem rady powiatowej. W jego lasach pod Ruszkowem pułkownik Oborski formował w 1863 r. oddział powstańczy.

Grobowiec rodzinny w Sadlnie pobrał Antoni Morzycki ok. poł. XIX w. po śmierci pierwszej żony Emilii i pierwszoroźnego syna. Powtórnie ożeniony z Michaliną z Sokołowskich. Miał z nią syna, który w wieku dziecięcym zmarł i jest tamże pochowany. Pozostałe dzieci, trzy córki, po wyjściu za mąż otrzymały rozległe dobra wydzielone z majątku ojca. On sam zaś ostatnie lata swego życia spędził w ulubionej rezydencji Ruszkowo.

Antoni Morzycki znany był z tego, iż jako jeden z pierwszych zniósł pańszczyznę w swoich dobrach, jeszcze przed jej zniesieniem ukazem carskim w 1864 r. Wprowadził nowoczesne techniki rolne, szczególnie w gospodarce leśnej. Pozostał po sobie spuściznę literacką dotyczącą ekonomii, historii, języka polskiego. Był również znawcą malarstwa, jego galeria obrazów w Ruszkowie zawierała wiele cennych płócien sławnych malarzy. Zmarł 30 października 1882 r., pochowany w grobowcu rodzinnym w Sadlnie. Niestety, z dawnego okazałego majątku w Ruszkowie nic się nie zachowało. Jedynie pamiątki i zdjęcia rodzinne oddają piękno istniejącego tu niegdyś pałacu i otaczającego go parku.

Kaplica grobowa znajduje się w dobrym stanie technicznym, po remoncie przeprowadzonym w 1999 r., kiedy to zdjęto stare, zniszczone tynki, założono nowe, pomalowano elewacje.

Wieś Broniszewo położona jest u ujścia Noteci do Jeziora Gopło. Parafia w Broniszewie powstała przed 1325 r., a fundatorami kościoła byli właściciele wsi. Od XVI w. wymieniani są Sokołowscy z Warzymowa. Znana z 2 poł. XVI w. świątynia p.w. św. Tomasza była zapewne drugą w tym miejscu. Ponieważ kolatorowie Sokołowscy postanowili złączyć parafię broniszewską i warzymowską pod jednym proboszczem, kościół w Broniszewie, pozbawiony bezpośredniej opieki, znacznie podupadł. W 1764 r. obok walącego się kościoła wybudowano kaplicę, gdzie odbywały się nabożeństwa. Na pocz. XIX w. mówiono nawet o możliwości likwidacji parafii, ale ostatecznie poddano ją pod zarząd proboszczom z Połajewa, którzy w 1870 r. starą kaplicę zastąpili nową p.w. św. Benona. Od 1878 r. Broniszewo otrzymało własnego proboszcza. W tym czasie parafia znacznie powiększyła się liczebnie, dlatego pomyślano o potrzebie wybudowania więk-

szego kościoła. Zrealizował to ks. Jan Knorr, który według projektu Konstantego Wojciechowskiego w latach 1900-1904 wystawił nowy kościół z cegły w stylu neogotyckim.

Bryła oszkarpowana, z licznymi sterczynami, otworami okiennymi i drzwiowymi zamkniętymi ostrołukowo, z prezbiterium zamkniętym wielobocznie i trójkondygnacyjną, górującą nad całością wieżą od zachodu. Wnętrze jednonawowe, czteroprzęsłowe, sklepienie w prezbiterium gwiaździste, w nawie, kaplicy i zakrystii sklepienia krzyżowo-żebrowe.

Obiekt na bieżąco remontowany, w dobrym stanie technicznym. W 2006 r. wykonano remont wieży i naprawiono dach zniszczony przez wichurę.

Parafia w Mąkoszynie wzmiankowana w dokumentach z 1325 r. Pierwszy kościół drewniany fundowany zapewne przez miejscowych dziedziców nosił wezwanie św. Jakuba. Przetrwał do 1619 r., kiedy to Adam Makowski, kanonik włocławski i opat z Jędrzejowa, brat kolatora Piotra Makowskiego ufundował nową, drewnianą świątynię. Ponieważ sam kolator był religijnie obojętny, parafia często była pozbawiona własnego proboszcza. To spowodowało, że pod koniec XVIII w. kościół był już w stanie ruiny. Nowa świątynia stanęła w latach 1784-1790 staraniem kolejnego kolatora Wojciecha Bielickiego z Mąkoszyna i Andrzeja Mokrzyckiego. Służyła do pocz. XX w. Staraniem proboszcza ks. Wincentego Wrzalińskiego w latach 1914-1919 wybudowano nowy, murowany kościół p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej według projektu Zdzisława Mączyńskiego z Warszawy. Konsekrowany 9 maja 1919 r.

Kościół o różnicowanej bryle ujętej przyporami, z wyraźnie wyodrębnionymi formami poszczególnych jej części. W przyziemiu arkadowy podcień, nad nawą sygnaturka w kształcie wielobocznej wieżyczki z latarnią, od zachodu znacznie górująca nad całością wieża zwieńczona baniastym hełmem z latarnią. Wnętrze trójnawowe przekryte pozornym sklepieniem krzyżowym, malowane w 1951 r.

W roku 1978 w prezbiterium założono nową posadzkę z płyt granitowych. W 1984 r. wymieniono pokrycie dachu z dachówki na blachę miedzianą. Obiekt w chwili obecnej znajduje się w dobrym stanie technicznym.

Przy kościele znajduje się plebania wpisana do rejestru zabytków, zbudowana w latach 1916-1918. Budynek parterowy, nakryty dachem dwuspadowym. Ściany zewnętrzne szachulcowe, wypełnione surową gliną, odeskowane i otynkowane. W 1973 r. wymieniono słomiane pokrycie dachu na eternit, w 1989 r. naprawiono elewacje. W chwili obecnej obiekt znajduje się w złym stanie technicznym; spękane tynki zewnętrzne, odspojone od ścian konstrukcyjnych, zużyta biologicznie konstrukcja dachu, zniszczone pokrycie. Największym zagrożeniem dla "starej plebani" będzie brak użytkownika. W 2007 r. pobudowano obok nowy budynek plebanii.

Jednym z lepiej zachowanych obiektów zabytkowych na terenie gminy jest zespół dworsko-parkowy i folwarczny w Wierzbinku.

Majątek w Wierzbinku należał do rodziny Chrząszczewskich. Aleksander Chrząszczewski (1834-1901) rozpoczął w 2 poł. XIX w. budowę dworu i zabudowań gospodarczych. Po

jego śmierci majątek odziedziczył syn Teodor, który rozbudował folwark, gospodarując na nim do wybuchu II wojny światowej. Po wojnie zabudowania gospodarcze przekazano Gminnej Spółdzielni "Samopomoc Chłopska", która użytkuje je do dziś. Część z nich przystosowano do nowych funkcji; w trakcie remontów prowadzonych w latach 60 i 70 XX w. wymieniono na wszystkich budynkach pokrycie dachu na eternit, w części przebudowano elewacje. Układ podwórza i rozplanowanie budynków nie zmieniło się.

Dawna część rezydencjonalna położona jest po stronie południowo-wschodniej zabudowy gospodarczej. Dwór usytuowany w północnej części niezbyt rozległego (ok. 3ha) parku krajobrazowego. Budynek założony na nieregularnym rzucie, bryła zróżnicowana licznymi prostokątnymi, półkoliastymi i wielobocznymi ryzalitami różnej wysokości i cztero-kondygnacyjną wieżą z belwederem od strony wschodniej. Elewacje zdobią lizeny, prostokątne płyciny, profilowane gzymsy kordonowe i koronujące.

Po wojnie dwór wyremontowano i przeznaczono na mieszkania lokatorskie, od 1975 r. jest siedzibą Urzędu Gminy. Obiekt na bieżąco remontowany; w 1980 r. naprawiono gzymsy i wymieniono rynny, w 1998 r. przeprowadzono remont elewacji. W chwili obecnej budynek wymaga pilnego podjęcia prac związanych z osuszeniem dolnej partii murów.

Park zachowany zasadniczo w pierwotnych granicach, choć największym zmianom, na niekorzyść, uległa wschodnia część parku, zabudowana, praktycznie pozbawiona drzew. W pozostałej części nastąpił nadmierny rozrost samosiewów, zatarty został układ komunikacyjny. Generalnie, poza usuwaniem drzew obumarłych i zagrażających bezpieczeństwu, w parku nie prowadzono prac rewaloryzacyjnych.

Kryszkowice - niewielka wieś położona na północny-wschód od Wierzbinka, w której w przeszłości prosperował folwark, zaś w pobliżu usytuowany był okazały pałac otoczony rozległym parkiem krajobrazowym. Majątek w Kryszkowicach, obejmujący folwarki we wsiach Żychlinek i Janowice, liczący ponad 500 ha użytków, stanowił własność rodziny Żychlińskich. W poł. XIX w. majątek odziedziczyła córka Żychlińskiego, Aurelia, która wyszła za mąż za Karola Rozdejczerą. Dobra w posiadaniu trzech kolejnych pokoleń Rozdejczerów pozostawały do 1939 r. Majątek słynął z dobrej gospodarności, specjalizował się w hodowli bydła.

Po wojnie ziemię rozparcelowano, zabudowania gospodarcze sprzedane indywidualnym właścicielom w większości uległy rozbiórce. Jedynymi śladami dawnego założenia jest mocno okrojony, zaniedbany park z fragmentami bramy wjazdowej oraz gorzelnia, wpisana do rejestru zabytków. Park stanowi własność Gminy Wierzbinek, gorzelnia od 1996 r. jest własnością prywatną. Do niedawna obiekt gorzelni użytkowany, w dobrym stanie technicznym; remonty przeprowadzono w latach 70 XX w. (rozbudowa i wymiana stolarki okiennej) oraz w 1988 r.

Wieś Ziemięcín, należąca do majątku Chrząszczewskich z Wierzbinka, po powstaniu styczniowym została sprzedana Żydowi o nieustalonym nazwisku. Wybudował on dla własnych potrzeb synagogę, utrzymywał kantora, dla którego wybudował dom. Gdy majątek kupił Paweł Penno, synagoga

została zamieniona na dom wóldarza, a kantorat pełnił funkcję mleczarni. Po wojnie ziemię rozparcelowano, a budynki sprzedano osobom prywatnym. Obiekty wpisane do rejestru zabytków, zbudowane w 2 poł. XIX w. są jedynymi zachowanymi z dawnego założenia folwarcznego. Budynek dawnej synagogi zamieszkały do 1988 r. znajduje się w złym stanie technicznym; spękane mury, liczne ubytki tynków, zniszczone stropy i pokrycie dachu. W podobnym stanie technicznym znajduje się dawny kantorat.

Z obiektów wpisanych do rejestru zabytków w najgorszym stanie znajduje się zespół dworsko-parkowy w Racięcinie. To wynik zarówno braku właściwego użytkownika jak i destrukcyjnych dla całego założenia powojennych decyzji. Dwór zbudowany został na pocz. XX w. przez Antoniego Tabaczyńskiego, choć założenie musiało istnieć wcześniej, sądząc po sędziwych, pomnikowych dębach szypułkowych. Po wojnie majątek rozparcelowano, rozebrano większość budynków gospodarczych przylegających do części rezydencjonalnej od strony zachodniej. Północna część parku ze stawem i dawnym sadem została sprzedana. Na obszarze tym powstało indywidualne gospodarstwo. Część południową przekazano w administrowanie Lasom Państwowym. Pozostała resztówka parku o powierzchni 1,21 ha wraz z dworem weszła w zasoby Państwowego Funduszu Ziemi. Połowę dworu przekazano w użytkowanie Ochotniczej Straży Pożarnej, w drugiej wydzielono lokale mieszkalne. Na zachód od elewacji frontowej dworu wydzielono z parku obszar o pow. 0,3900 ha, budując na nim stację uzdatniania wody.

W 1992 r. dwór wraz z otaczającym go fragmentem parku przejęła Agencja Nieruchomości Rolnych Oddział w Poznaniu, sprzedając go w 1998 r. osobie prywatnej. Nowy właściciel nie podjął żadnych prac remontowych, sprzedając obiekt w 2000 r. Nieużytkowany dwór, przy rujnującym oddziaływaniu warunków atmosferycznych, popadał w ruinę. W wyniku wieloletnich zaniedbań i pożaru stan techniczny obiektu jest dziś katastrofalny. Brak dachu spowodował zmurszenie i zagrzybienie ścian wewnętrznych, zachowały się w większości mury obwodowe, zniszczone sklepienia nad piwnicą i resztki belek stropowych nad parterem.

Istnieje jednak szansa na uratowanie obiektu przez nowego właściciela (zmiana właściciela w 2006 r.), który w roku bieżącym otrzymał pozwolenie konserwatorskie na remont i adaptację budynku na dom seminarialny w oparciu o dokumentację architektoniczną. W 2007 r. dokupił południową część założenia parkowego o pow. 1,41 ha od Lasów Państwowych, które w chwili obecnej jest przedmiotem odrębnych prac projektowych.

Jedynym reprezentantem budownictwa drewnianego wpisanym do rejestru zabytków jest wiatrak paltrak w miejscowości Sowa. Zbudowany ok. 1880 r., na obecne miejsce przeniesiony w latach 30 XX w. W 1967 r. jeszcze czynny, potem zdemontowano śmigi i przerobiono na elektryczny. Obecnie nieużytkowany, niszczeje. Skorodowana blacha pokrycia dachu, znaczne ubytki występują w oszalowaniu dolnej partii wiatraka.

4.1.2. Stan zachowania zabytków ruchomych

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Wierzbinek to wyposażenie kościoła parafialnego p.w. św.

Benona w Broniszewie, w skład którego wchodzi m.in. ołtarz główny, ołtarze boczne, ambona, chrzcielnica, obrazy i rzeźby, naczynia liturgiczne. Bogaty wystrój kościoła zawdzięcza Antoniemu Szulczyńskiemu. W chwili obecnej zarówno wyposażenie jak i wystrój są odnowione, dobrze zachowane.

W 1991 r. wybuchł pożar na poddaszu kościoła, nad chórem muzycznym, który gaszono zalewając całe poddasze wodą i pianą gaśniczą. Ze względu na specyfikę konstrukcji sklepienia krzyżowo-żebrowego, woda zalała całkowicie pacy sklepienne, przesycała mury, tynk i znajdującą się na nim warstwę malarską. Spowodowało to rozmycie polichromii, powstanie plam i zacieków, degradację spoiwa. Od 1998 r. w kościele rozpoczęły się prace konserwatorskie. W tymże roku odnowiono polichromię w prezbiterium i ołtarz główny. W 1999 r. przeprowadzono konserwację ołtarzy bocznych oraz polichromii dwóch przęseł nawy głównej. W latach 2000-2001 konserwacji poddano polichromię dwóch kolejnych przęseł, zrekonstruowano lamperie w nawie, przemaalowane w latach 70 XX w. farbami olejnymi. Rekonstrukcja wykonana została w technice stiuku według oryginalnej kompozycji autora polichromii Antoniego Szulczyńskiego. W roku 2001 odnowiono również dwa obrazy.

W kościele parafialnym p.w. św. Mikołaja w Sadlnie istniejący zespół obiektów ruchomych, nie wpisanych do rejestru zabytków, jest generalnie dobrze zachowany. W roku 1991 przeprowadzono konserwację polichromii ścian w prezbiterium, ołtarza głównego i obrazu "Matki Boskiej z Dzieciątkiem". W roku następnym odnowiono polichromię w nawach bocznych, ołtarze boczne, chór muzyczny, ambonę, chrzcielnicę oraz obrazy "Św. Mikołaja Biskupa" i "Św. Anny". W złym stanie znajdują się dwie barokowe, drewniane rzeźby; z licznymi ubytkami polichromii, uszkodzeniami mechanicznymi, śladami drewnojadów, wymagają pilnie podjęcia prac konserwatorskich.

W kościele parafialnym p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej istniejący zespół obiektów ruchomych, nie wpisanych do rejestru zabytków jest jednolicie i właściwie zakonserwowany. W 1989 r. odnowiono wnętrze kościoła, w 2000 r. przeprowadzono renowację organów.

W dobrym stanie znajdują się dość liczne na terenie gminy kapliczki i krzyże przydrożne.

Wszelkie prace przy obiektach nieruchomych i ruchomych wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwolenia konserwatora zabytków po uprzednim uzgodnieniu ich zakresu w Delegaturze Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie.

4.1.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 ze zmianami) wszystkie zabytki archeologiczne bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Należy tutaj przypomnieć, że ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na każdego, kto zamierza realizować nowe zalesienia lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności leśnej na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych oraz ich dokumentacji.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są natomiast inwestycje budowlane i przemysłowe (zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa dróg), nielegalna eksploatacja piasek i żwirów. Istotnym zagrożeniem jest również działalność rolnicza, zwłaszcza intensywna orka.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

Dlatego dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków-Delegatury w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych.

Również przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych.

Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Obszary największego zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Szczególnym rodzajem zagrożeń dla stanowisk archeologicznych są inwestycje szerokopłaszczyznowe, takie jak kopalnie, odkrywki, żwirownie.

Na terenie gminy Wierzbinek udokumentowano następujące złoża kruszywa naturalnego: złożo „Goczki Polskie” (położone w odległości 1 km na północ od miejscowości Mąkoszyn. Użytkownikiem jest Urząd Gminy w Wierzbinku. Udokumentowane zasoby wynoszą 81 800 ton i zajmują powierzchnię 1,02 ha. złożo nie jest eksploatowane), „Julianowo” (złożo położone na północ od wsi Posada. Jego powierzchnia wynosi 1,4 ha. Stan zasobów na dzień 31.12.200 r. wynosił 5 000 ton z domieszką ziaren żwiru. Z powodu wyczerpania zasobów przemysłowych, eksploatacja złoża została zaniechana w 1998 r. Na zewnątrz granic udokumentowania złoża wyznaczono obszar perspektywiczny, wskazujący na możliwość powiększenia zasobów kruszywa) oraz „Pamiętka”. Od południa niedużym fragmentem wchodzi na obszar gminy złożo węgla brunatnego „Lubstów”. Ponadto na terenie gminy występują także perspektywiczne złoża węgla brunatnego, takie jak złożo „Morzyczyn”, „Tomisławice” oraz „Mąkoszyn Grochowiska”. Rozpoczęcie eksploatacji jest przewidziane na lata 2010-2015. Jako pierwsze zostanie uruchomione złożo „Tomisławice” wraz z obiektami towarzyszącymi.

Istotnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych na terenie gminy Wierzbinek jest rolnictwo, a szczególnie głęboka orka. W gminie Wierzbinek rolnictwo jest podstawowym działem gospodarki. Ogólna powierzchnia gminy wynosi 14.805 ha, w tym użytki rolne zajmują 11.931 ha (80,6%), użytki leśne i grunty zadrzewione 1,053 ha (7,11%). Grunty orne wynoszą 9,974 ha, co stanowi 83,6% użytków rolnych

Wśród innych inwestycji, które stanowią zagrożenie dla stanowisk archeologicznych, Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Wierzbinek na lata 2008-2014 wymienia:

Budowa stadionu sportowego w Wierzbinku	2009 - 2010
Budowa oczyszczalni przyzgodowych w gminie	2008 - 2013
Budowa oczyszczalni ścieków łącznie z kanalizacją sanitarną w gminie	2008 - 2013
Budowa stacji uzdatniania wody w Racięcinie	2008
Budowa sieci wodociągowej na terenie gminy	2007 - 2011
Budowa hydroforni w miejscowości Zaryń	2013 - 2015
Przebudowa drogi Sadlno-Słomkowo-Racięcin	2007 - 2009
Przebudowa drogi Ruszkowo-Broniszewo	2007 - 2012
Budowa drogi Sadlno-Helenowo-Trzciniec	2007 - 2009
Przebudowa drogi Noć-Obory	2007 - 2010
Przebudowa drogi Noć-Broniszewo	2008 - 2009
Przebudowa drogi asfaltowej Kryszkowie-Tomisławice	2010 - 2013
Budowa chodników i parkingów na drogach gminy Wierzbinek	2007 - 2013
Przebudowa drogi Boguszyce-Synogać	2009 - 2013
Budowa drogi Władysławowo-Goczki	2013 - 2014
Budowa drogi w miejscowości Złotowo	2013 - 2014

Modernizacja drogi w miejscowości Łysek	2013 - 2014
Rozbudowa drogi powiatowej Goczki-Bycz	2008 - 2013
Budowa chodników w miejscowości Morzyczyn	2010 - 2011
Budowa drogi Ruszków-Zaborowo	2013 - 2014
Utwardzenie drogi w Broniszewie	2013 - 2014
Budowa i utwardzenie drogi w miejscowości Pagórek	2014 - 2015
Modernizacja drogi Sadlno-Wojciechowo-Zamięcin	2012 - 2013
Modernizacja drogi w miejscowości Kazimierzewo	2013 - 2014
Budowa chodników w miejscowości Kryszkowice	2010 - 2011
Przebudowa drogi (451032 i 451034-35) w soł. Zaryń	2008 - 2014
Przebudowa drogi Walerianowo-Witkowice	2010 - 2013
Modernizacja drogi za torami w Zaryniu	2012 - 2013
Utwardzenie drogi w miejscowości Noc	2012 - 2013
Budowa drogi Dziadoch-Rybnio-Teodorowo	2007 - 2014
Budowa drogi Wilcza Kłoda-Ignacewo	2013 - 2015
Przebudowa drogi Witkowice-Słomkowo	2007 - 2009
Budowa drogi Posada-Gałczyce	2010 - 2014
Przebudowa drogi w sołectwie Kazubek	2010 - 2013
Przebudowa drogi Palmowo-Słomkowo	2007 - 2011
Przebudowa drogi Kwiatkowo-Walerianowo-Paradowo	2008 - 2010
Modernizacja drogi w miejscowości Gaj	2012 - 2013
Budowa dróg w sołectwie Stara Ruda	2012 - 2013
Przebudowa drogi Chlebowo-Zakrzewek	2010 - 2013
Przebudowa drogi w sołectwie Zielonka	2009 - 2013
Budowa i modernizacja lokalnego systemu ekologicznych kotłów na biomasę oraz pomp ciepłych w gminie	2008 - 2015
Budowa lokalnego systemu elektrowni wiatrowych w gminie	2008 - 2015
Budowa i przebudowa oświetlenia na terenie gminy	2009 - 2013
Uzbrojenie terenów w gminie	2009 - 2011
Budowa Urzędu Gminy z przedszkolem samorządowym	2010 - 2014
Budowa placów zabaw dla dzieci na terenie gminy	2007 - 2012
Budowa placu targowego w Wierzbinku	2014 - 2015

W celu ochrony stanowisk archeologicznych oraz pradziejowych, średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych niezbędne jest uzgadnianie oraz wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich zawartych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4.1.4. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

a) nieruchomości

Gmina Wierzbinek nie posiada ogólnego gminnego planu zagospodarowania przestrzennego będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestru zabytków, dotyczy nielicznej grupy obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Brak szczegółowych zapisów dotyczących ochrony zabytków ujętych w ewidencji może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, kubaturowe, materiałowe i architektoniczne. Dlatego też inwestycje realizowane w oparciu o decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz o ustaleniu lokalizacji celu publicznego muszą być każdorazowo uzgadniane z urzędem konserwatorskim.

Tradycyjne budownictwo wiejskie na obszarze całej gminy ulega mniej lub bardziej dynamicznej zmianie, tak w funkcji obiektów jak i w formie. Wiąże się to z przemianami tradycyjnego wzorca rodziny wiejskiej, zmianami zachodzącymi w lokalnych społecznościach wioskowych. Nowatorskie trendy gospodarowania, niszczą lub wręcz eliminują pozostałości dawnej architektury budowlanej. Przykładowo: tradycyjne młynarstwo wiejskie zanikło na skutek nowych technologii przetwórstwa zbożowego, nowoczesnych metod i zmiany rynku zbożowego. Opustoszałe obiekty, tracąc funkcję użytkową stawały się przeżytkiem materialnym, wręcz uciążliwym dla właściciela, który pozbawiony motywacji ekonomicznych, najczęściej pozostawiał je własnemu losowi, zaś funkcja kulturowa, w tym potrzeba zachowania dla przyszłych pokoleń nie była wspomagana i motywowana przez instytucje zewnętrzne. Stojące, niszczone, nie użytkowane dziś wiatraki w miejscowościach Sowa i Racięcina Kolonia są tego najlepszym przykładem.

Przemieszczenia ludności, będące wynikiem II wojny światowej, doprowadziły do wyludnienia wielu wsi zamieszkałych, niekiedy od XVIII stulecia przez ludność pochodzenia niemieckiego. W rezultacie, pozostałości poprzednich wspólnot jakimi są cmentarze ulegają powolnej zagładzie. Cmentarz jest czymś, co wiąże się z osiadłym trybem życia człowieka, jest pewnego rodzaju sanktuarium dla ludzi, którzy mieszkają w danym miejscu. Jeśli ludzie odejdą, pozostaje tylko tradycja cmentarza. Przetrwać zaś może tylko wtedy, gdy jest otoczony opieką. Na terenie gminy znajduje się pięć nieczynnych

cmentarzy ewangelickich w miejscowościach: Stara Ruda, Synogać, Zaborowo, Zaryń i Zielonka. Stan zachowania wszystkich jest bardzo zły; zarośnięte krzewami lilaka i samosiewami robinii akacjowej, wnętrza nieczytelne, miejscami trudno dostępne, zdewastowane i przemieszczone nagrobki, zatarte mogiły.

W panoramicznym krajobrazie wsi zauważamy często dysonanse kształtowane współczesnymi trendami budowlanymi, gdzie wznoszona sylwetka współczesnego domu sąsiaduje na wyciągnięcie ręki z glinianą chałupą, chylącą się ku upadkowi. To nie przypadek, a wręcz reguła na polskiej wsi, gdzie tradycyjne elementy kultury ludowej łączą się z nowoczesnymi momentami kultury ogólnonarodowej.

Przemiany społeczne to proces. Może on przybierać różne formy, być mniej lub bardziej gwałtowny. W skrajnych przypadkach stanowi on zagrożenie dla form tradycyjnych, a takimi są niewątpliwie obiekty zabytkowe.

b) ruchomych

Zabytki ruchome na terenie gminy, stanowiące wyposażenie obiektów sakralnych, są właściwie i prawidłowo chronione. W dobrym stanie są również dość liczne na terenie gminy krzyże przydrożne i kapliczki, systematycznie remontowane i odnawiane.

4.2. Uwarunkowania wynikające z „Programu ochrony środowiska dla Gminy Wierzbinek”

„Program ochrony środowiska dla Gminy Wierzbinek” przyjęty został Uchwałą Rady Gminy Nr 126/XIX/04 z dnia 28.09.2004 r.

W rozdz. 2 „Ogólna charakterystyka gminy Wierzbinek”, pkt 2.5. poświęcony został środowisku kulturowemu. Wymieniono w nim najcenniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy, głównie wpisane do rejestru zabytków (kościół, zespoły dworsko-parkowe i folwarczne, młyny, wiatraki). Do obiektów objętych ochroną konserwatorską zaliczono także czynne cmentarze katolickie, m.in. w Broniszewie z mogiłą powstańca styczniowego, liczne na terenie gminy nieczynne cmentarze ewangelickie oraz bardzo liczne na terenie gminy stanowiska archeologiczne m.in. w okolicach wsi Boguszyce, Kryszkowice, Ostrawo, Zielonka.

W rozdz. 3 „Zasoby i składniki środowiska przyrodniczego”, pkt 3.6. „Charakterystyka elementów przyrody ożywionej” podkreślono ważną rolę w systemie ekologicznym gminy zieleni parkowej i cmentarnej z uwagi na niski procent zalesienia (niepełna 12%). Wymieniono zadrzewione obszary objęte ochroną konserwatorską, parki w Wierzbinku, Racięcinie i Kryszkowicach, wskazano na potrzebę zachowania na cmentarzach starodrzewu, szczególnie gatunków liściastych.

4.3. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wierzbinek”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wierzbinek uchwalone przez Radę Gminy w Wierzbinku Uchwałą Nr 174/XXVI/05 z dnia 31 maja 2005 r. obejmuje dwa opracowania:

- 1) „Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego”,
- 2) „Kierunki zagospodarowania przestrzennego”. Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego wynikają m.in. ze stanu środowiska, w tym wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego oraz stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W rozdz. 3 pkt 3.17. „Ochrona dóbr kultury” zamieszczono spis obiektów zabytkowych na terenie gminy Wierzbinek obejmujący obiekty architektury i budownictwa, parki i cmentarze oraz zabytki archeologiczne. W spisie umieszczono zabytki zarówno wpisane do rejestru jak i figurujące w ewidencji zabytków. Poniżej zamieszczono wnioski konserwatorskie:

1. W obrębie strefy ochrony konserwatorskiej zespołu dworsko-parkowego obowiązuje:

- a) historyczna parcelacja (zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów),
- b) zachowanie zabytkowej zieleni,
- c) zachowanie zabytkowej zabudowy,
- d) podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy,
- e) użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

2. Na terenie cmentarzy objętych ochroną konserwatorską obowiązuje:

- a) historyczna parcelacja,
- b) historyczne rozplanowanie,
- c) zachowanie zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
- d) zachowanie zabytkowej zieleni.

3. Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską, takie jak:

- a) w odniesieniu do zabudowy - rozbiorczy, remonty, przebudowy, rozbudowy, budowy,
- b) w odniesieniu do zieleni - wycinki, nasadzenia, prace porządkowe i pielęgnacyjne,
- c) podziały geodezyjne,
- d) prace ziemne,
- e) zmiany sposobu użytkowania,
- f) zmiany zagospodarowania

wymagają uzgodnienia kierownika Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków działającego z upoważnienia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4. Na obszarze stref „OW” obserwacji archeologicznej działalność inwestycyjna może być prowadzona wyłącznie pod nadzorem konserwatorskim.

W punkcie 3.24. „Cele rozwoju” przyjęto zogniskowanie działań gminy wokół czterech sfer:

- a) ekonomicznej,

- b) społecznej,
- c) przyrodniczej,
- d) kulturowej, w stosunku do której określono trzy cele:
 - zachowanie zasobów dziedzictwa,
 - kształtowanie i promocja atrakcyjnego wizerunku gminy,
 - utrzymanie harmonijnego krajobrazu otwartego.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego uwzględniają m.in.

obszary oraz zasady ochrony zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W rozdz. 2 „Kierunki polityki przestrzennej gminy w zakresie ochrony środowiska” pkt 2.1. „Główne kierunki działań” wskazano na rozwój turystyki i wypoczynku na obszarach najbardziej wartościowych pod względem przyrodniczym i kulturowym oraz ochronę terenów zieleni, wśród których wymieniono zieleni cmentarną, stanowiącą niekiedy jedyne skupisko zieleni wysokiej na terenie wsi.

W rozdz. 4 pkt 4.1. określono zasady kształtowania przestrzeni obszarów zabytkowych. Zasady te zostały sprecyzowane w zamieszczonych poprzednio wnioskach konserwatorskich i powinny być respektowane każdorazowo przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dotyczących tych terenów. Ustalono, iż priorytetem na tych obszarach są wymogi konserwatorskie, nieraz trudne do spełnienia, lecz niezbędne dla zachowania i tak skromnego dziedzictwa kulturowego. Przyjęto w tym miejscu rozwiązania istniejące w zachodnioeuropejskiej strefie kulturowej, zwłaszcza w zakresie małej architektury i zieleni, a mianowicie dbałość o właściwą stylistykę na obszarze objętym ochroną konserwatorską z preferencją dla propozycji tradycyjnych opartych na lokalnych wzorcach.

4.4. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Gmina Wierzbinek nie posiada Gminnego Ogólnego Planu Zagospodarowania Przestrzennego. Miejscowe plany dla wybranych terenów, sporządzane głównie na wnioski właścicieli gruntów, obejmują obszary zlokalizowane poza strefami ochrony konserwatorskiej, nie występują na nich również rozpoznane relikty archeologiczne.

Ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z zapisów zawartych w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i są każdorazowo uzgadniane z kierownikiem Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie.

Inwestycje na terenie gminy Wierzbinek wykonywane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, które każdorazowo uzgadniane są z urzędem konserwatorskim.

4.5. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

Południowa i wschodnia część gminy Wierzbinek znajduje się w obrębie Goplańsko-Kujawskiego Obszaru Chronionego

Krajobrazu ustanowionego Uchwałą Nr 53/86 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koninie z dnia 29 stycznia 1986 r. w sprawie ustalenia obszarów krajobrazu chronionego na terenie województwa konińskiego i zasad korzystania z tych obszarów. Obszar należący do Pojezierza Kujawskiego o powierzchni 660 km² obejmuje tereny o różnej genezie. W jego granicach znajduje się strefa ostatniego glacjału jak i fragment terenu objętego zlodowaceniem środkowopolskim. Ma to swoje przełożenie w urozmaiconej rzeźbie terenu, z licznymi jeziorami, dolinami rzecznyymi, obniżeniami, z niewielkimi lasami. W granicach obszaru ochronie podlegają partie lasów z cennym drzewostanem, mokradła i torfowiska, sprzyjające rozwojowi różnorodnej roślinności bagiennej i łąkowej, często na glebach pochodzenia organicznego, podlegające odrębnej ochronie.

Granica Goplańsko-Kujawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu rozciąga się na południe wzdłuż kanału Warta-Gopło. Obszar ten obejmuje również tereny na południe od Sompolna i na wschód od linii między Sompolnem i Wierzbinkiem. Dalej północna granica obszaru skręca ku północnemu wschodowi i obejmuje teren na południe od drogi z Wierzbinka do Zarynia, a następnie skręca na wschód i łączy się z Obszarem Chronionego Krajobrazu Jeziora Głuszyńskiego.

Na terenie gminy Wierzbinek jedynie niewielkie powierzchnioowo obszary lasów uznanych na ochronne i objęte strefą chronionego krajobrazu występują w rejonie wsi Synogać, Zakręta i na południe od Wierzbinka. Są to olsy i lasy łęgowe związane z obniżeniami terenu lub lasy gradowe i dąbrowy z domieszką sosny wprowadzonej na stanowiskach położonych wyżej. Najatrakcyjniejszym kompleksem leśnym na terenie gminy jest las pomiędzy Racięcinem i Słomkowem charakteryzujący się zróżnicowanym drzewostanem w II-IV klasie wieku. Duży jest tam udział sosny, dębu, brzozy i olchy. Jest to w przeważającej części typ siedliskowy lasu świeżego lub lasu mieszanego, w partiach wyżej położonych lasu wilgotnego i olsu.

W okolicy miejscowości Synogać wiek drzewostanu boru świeżego sięga 45-60 lat, spory jest w nim udział brzozy, pojawiają się enklawy boru mieszanego świeżego oraz boru mieszanego wilgotnego z drzewostanem w III i IV klasie wieku. Również niewielki kompleks leśny na południowy wschód od Wierzbinka odznacza się mozaiką typów siedliskowych. Występują tam bór mieszany świeży, bór mieszany wilgotny z urozmaiconym drzewostanem, w którym dominują sosna, brzoza, świerk i jesion. W pozostałych lasach wyraźnie dominuje monokultura sosnowa, a zalesienia należą do typu borów świeżych I i II klasy wieku.

Lasy, prócz funkcji produkcyjnej pełnią również funkcje ekologiczne oraz społeczne. Funkcja ekologiczna (ochronna) polega przede wszystkim na korzystnym wpływie na kształtowanie mikroklimatu, regulację obiegu wody w przyrodzie, ochronę gleb przed erozją i krajobrazu przed stepowaniem, zachowaniem potencjału biologicznego, dużej liczby gatunków fauny i flory, różnorodności ekosystemów, a także urozmaicenia krajobrazu. Funkcje społeczne kształtują korzystne warunki zdrowotne i rekreacyjne dla społeczeństwa, dają możliwość rozwoju edukacji ekologicznej.

Na terenie gminy Wierzbinek cztery obiekty objęte są indywidualną ochroną jako pomniki przyrody. Są to:

- Racięcín - dąb szypułkowy o obwodzie ponad 700 cm w parku dworskim (nr rejestru 67),
- Racięcín - dąb szypułkowy o obwodzie ponad 500 cm w parku dworskim (nr rejestru 68),
- Racięcín - dąb szypułkowy o obwodzie ponad 550 cm (nr rejestru 69),
- Kryszkowice - świerk pospolity o obwodzie ok. 300 cm (nr rejestru 120).

4.6. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zabytków archeologicznych

- respektowanie wyznaczonych zespołów stanowisk archeologicznych na załącznikach graficznych przy sporządzaniu dokumentów planistycznych
- wprowadzenie zapisu zapewniającego prawidłową ochronę archeologicznego dziedzictwa kulturowego w stosunku do zespołów stanowisk archeologicznych oraz obszarów chronionych: układów urbanistycznych, ruralistycznych, zespołów pałacowo-parkowych, zabytkowych cmentarzy, obiektów wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w ewidencji zabytków:

Prace inwestycyjne, w tym prace ziemne związane z budownictwem i zagospodarowaniem terenu, w obrębie obszarów chronionych i stref występowania stanowisk archeologicznych, wymagają uzgodnienia z WUOZ, który określi warunki realizacji inwestycji.

5. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz inne określone przez gminę)

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

6. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

6.1. Gminna ewidencja zabytków

6.1.1. Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków nieruchomości

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Dla gminy Wierzbinek rozpoczęto w roku bieżącym opracowanie gminnej ewidencji zabytków nieruchomości (znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków) wpisanych i nie wpisanych do rejestru zabytków. Prace zakończone zostaną do końca br. Egzemplarz ewidencji zabytków nieruchomości przekazany zostanie Delegaturze Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie. Będzie ona systematycznie uzupełniana i weryfikowana.

6.1.2. Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych

I. Zgodnie z pismem przekazanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wykonano gminną ewidencję zabytków archeologicznych, obejmującą karty stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków i przeznaczonych do wpisu do rejestru oraz karty zespołów stanowisk archeologicznych. Baza informacji o tych stanowiskach będzie systematycznie aktualizowana, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez WUOZ w Poznaniu, Delegatura w Koninie

II. Uzupełnianie i weryfikowanie istniejącej ewidencji zabytków archeologicznych poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań, oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez WUOZ w Poznaniu, Delegatura w Koninie.

III. Sporządzenie elektronicznej systematycznie aktualizowanej bazy informacji o stanowiskach archeologicznych wytypowanych przez WUOZ w Poznaniu do wpisania do rejestru zabytków, w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy

6.1.3. Inwentaryzacja obiektów tzw. małej architektury

Rozpoznanie terenowe i wykonanie inwentaryzacji w postaci kart ewidencyjnych obiektów tzw. małej architektury (kapliczki, krzyże przydrożne). Pomoc w przygotowaniu wniosków przez właścicieli obiektów o wpisanie najciekawszych do rejestru zabytków oraz rozważenie możliwości utworzenia szlaku kapliczek (trasy rowerowe, ścieżki dydaktyczne) w powiązaniu z innymi cennymi obiektami na terenie gminy.

6.2. Sporządzenie wykazu obszarów ruralistycznych, zespołów i obiektów nieruchomości, stanowisk archeologicznych typowanych do rejestru zabytków z terenu gminy w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy

Współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków Delegaturą w Koninie w sprawie wpisania do rejestru zabytków obiektów nie ujętych jeszcze w rejestrze, a reprezentujących duże walory historyczne i architektoniczne. Obiekty typowane do wpisania do rejestru zabytków:

- Kryszkowice - park pałacowy,
- Zaryń - zespół dworca kolejowego,

Teren gminy, według „Raportu o stanie zabytków w gminie Wierzbinek” opracowanego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Delegaturę w Koninie w kwietniu 2004 r., jest słabo rozpoznany pod kątem układów ruralistycznych. W związku z powyższym, we współpracy z wym. Urzędem, należałoby przeprowadzić rozpoznanie historycznych układów ruralistycznych, dla najlepiej zachowanych opracować studia historyczno-ruralistyczne, a w konsekwencji objąć je ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków.

6.3. Wyznaczenie stref ochrony stanowisk archeologicznych wraz z zapisem zapewniającym prawidłową ochronę archeologicznego dziedzictwa kulturowego

Na podstawie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych wyznaczone zostaną zespoły stanowisk archeologicznych oraz stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków, o własnej formie krajobrazowej, przeznaczone do wpisu do rejestru. Mają one być respektowane przy sporządzaniu dokumentów planistycznych gminy wraz z zapisem zapewniającym prawidłową ochronę archeologicznego dziedzictwa kulturowego w stosunku do stref występowania stanowisk archeologicznych oraz obszarów chronionych: „Prace inwestycyjne, w tym ziemne związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, w obrębie obszarów chronionych i stref występowania stanowisk archeologicznych, wymagają uzgodnienia z WUOZ, który określi warunki realizacji inwestycji.”

6.4. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Gminy Wierzbinek na stronie internetowej Urzędu Gminy w Wierzbinku,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania.

6.5. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,

- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych,
- renowacja obiektów zabytkowych będących własnością Gminy,
- określenie zasad udzielania pomocy finansowej właścicielom remontującym obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków (dotacje) oraz rozważenie możliwości wprowadzenia ulg podatkowych dla właścicieli obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji.
- podjęcie próby rozwiązania problemu nieczynnych cmentarzy ewangelickich na terenie gminy; w tworzonych planach zagospodarowania przestrzennego uwzględnienie docelowych funkcji cmentarzy poprzez wyszczególnienie, które pozostaną cmentarzami i objęte zostaną ewentualnym programem rewitalizacji, a które stanowić będą tereny zielone z możliwością utworzenia miejsc pamięci lub lapidarium.

6.6. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Przez obszar gminy Wierzbinek przebiegają odcinki znakowanych szlaków rowerowych, które wiodą przez najciekawsze pod względem przyrodniczym i krajobrazowym tereny powiatu konińskiego:

- 1) Szlak rowerowy Ślesin - Skulsk długości 50 km,
- 2) Średnia Pętla - Jezioro Ślesińskie, Śluza w Koszewie długości 22 km,
- 3) Duża Pętla - Jezioro Ślesińskie, Park Krajobrazowy „Nadgoplański Park Tysiąclecia” długości 40 km.

Na szlakach tych znajdują się miejscowości z terenu gminy Wierzbinek z najcenniejszymi obiektami zabytkowymi, m.in. Sadlno, Racięcín, Broniszewo.

W celu wzbogacenia oferty turystycznej planuje się nawiązanie współpracy z sąsiednią gminą Ślesin w celu utworzenia szlaku turystycznego biegnącego wzdłuż linii brzegowej ciągu jezior, gdzie zlokalizowanych jest siedem, dobrze zachowanych schronów bojowych (trzy na terenie gminy Wierzbinek). Budowa schronów na tym odcinku prowadzona była w sierpniu 1939 r. w ramach rozbudowy zasadniczej pozycji obrony „Armii Poznań” pod dowództwem T. Kutrzeby. Ostatecznie główna linia obrony przebiegała od przedmościa w Bydgoszczy - wzdłuż jezior żnińskich - Mogilno - Jezioro Gopło - kanał ślesiński - rzeka Warta. We wrześniu schrony bojowe obsadzone zostały przez Batalion ON „Opalenica”, który miał osłaniać odwrót „Armii Poznań”. Na szlaku utworzone zostaną punkty dydaktyczne i widokowe, m.in. grodzisko stożkowate (z okresu późnego średniowiecza) z dwoma pierścieniami wału w Żółwieńcu-Przewłocie położone na północnym brzegu Jeziora Ślesińskiego, przy zachodnim brzegu kanału Warta-Gopło. „Przewłoka” wskazuje na funkcję grodu, który miał zapewniać ochronę statkom przewlekany z Jeziora Ślesińskiego do Gopła (najprawdopodobniej był to fragment szlaku wodnego Przemsza - Warta - Goplenica - Jezioro

Ślesieńskie - Gopło - Noteć - Wisła. Liczne osadnictwo średniowieczne na terenie Ślesina i Wierzbinka jest prawdopodobnie związane z funkcjonowaniem tego grodziska i szlaków wodnych.

Zamieszczona poniżej mapka prezentuje rozmieszczenie schronów bojowych

6.7. Określenie sposobu realizacji poszczególnych celów gminnego programu opieki nad zabytkami

Obiektami wpisanymi do rejestru zabytków, stanowiącymi własność Gminy jest dwór i park w Wierzbinku. Budynek dworu, będący siedzibą Urzędu Gminy znajduje się generalnie w dość dobrym stanie technicznym. Podjęte jednakże zostaną działania zmierzające do likwidacji zawilgoceń dolnych partii murów.

W 2008 r. Gmina zleciła opracowanie koncepcji zagospodarowania parku, która została pozytywnie zaopiniowana przez konserwatora zabytków. Rewaloryzacja założenia parkowego ma na celu podniesienie walorów estetycznych obiektu z jednoczesnym dostosowaniem do potrzeb aktualnego użytkownika. Projekt zagospodarowania zakłada m.in. odtworzenie układu komunikacyjnego, wyeksponowanie drzew najcenniejszych, wzbogacenie gatunkowe drzewostanu parkowego nowymi nasadzeniami drzew i krzewów ozdobnych, wyposażenie parku w typowe elementy niezbędne do jego właściwego funkcjonowania, tj. oświetlenie parkowe, ławki, kosze. W trakcie realizacji są szczegółowe projekty techniczne.

Rozpoczęcie realizacji zadania wyznaczone zostało na 2008 r., a jego zakres uwarunkowany będzie pozyskaniem dodatkowych środków finansowych z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska w Poznaniu.

Własnością Gminy jest również, wprawdzie nie wpisany do rejestru zabytków, park w Kryszkowicach, będący, poza gorzelnią, jedynym zachowanym obiektem z dawnego założenia pałacowego. Rozpoczęcie prac związanych z jego rewaloryzacją zaplanowane zostało na 2009 rok.

Pozostałe obiekty nie są własnością Gminy, w związku z tym nie ma ona możliwości bezpośredniego sprawowania opieki nad nimi. Natomiast działania pośrednie, wynikające z ustawy o ochronie zabytków oraz polityki prowadzonej przez Gminę sprowadzają się do:

- promowania najcenniejszych zabytków z terenu gminy,
- uwzględniania dziedzictwa kulturowego przy sporządzaniu dokumentów planistycznych,
- wspierania poczynań właścicieli obiektów zabytkowych przy działaniach związanych z ich właściwym użytkowaniem i utrzymaniem,
- kształtowania społecznej potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego (społeczni opiekunowie zabytków),
- edukacji społeczeństwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez:
- prowadzenie i doskonalenie edukacji na rzecz ochrony zabytków na poziomie szkół podstawowych i gimnazjalnych, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych,
- popularyzację wszelkiego rodzaju konkursów promujących wiedzę z zakresu szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego.

7. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądanych zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Wierzbinek wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy w Wierzbinku zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami. W skład zespołu wchodzi:

1. Agnieszka Rawicka
2. Iwona Nawrot
3. Radosław Wietrzykowski

- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

8. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego

programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest radzie gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzono zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

9. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

I. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 ze zmianami, art. 71-83. Szczegółowe uregulowania w tym zakresie zawiera Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. Nr 112, poz. 940).

Program operacyjny DZIEDZICTWO KULTUROWE realizowany jest w ramach 6 priorytetów:

1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych
2. Rozwój instytucji muzealnych
3. Ochrona dziedzictwa narodowego poza granicami kraju
4. Ochrona zabytków archeologicznych
5. Tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego
6. Ochrona zabytkowych cmentarzy Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

II. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Witryna internetowa: <http://www.wosoz.bip-i.pl/public>

III. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

W ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

I § Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi

W ramach działania „Odnowa i rozwój wsi” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Witryna internetowa: <http://www.minrol.gov.pl>

V. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Administracji Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje udzielane na remonty i konserwację obiektów sakralnych w zakresie wykonywania podstawowych prac zabezpieczających obiekt (bez wystroju i wyposażenia). Witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>

§ Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z Funduszy Unii Europejskiej, m.in.

- 1) Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), którego działalność koncentruje się na różnych dziedzinach, m.in. rozwój turystyki oraz inwestycje w dziedzinie kultury.
- 2) Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2007- 2013, który zgodnie z projektem Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013 (NSRO) stanowi jeden z programów operacyjnych przy wykorzystaniu środków Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. W ramach programu realizowanych będzie 17 osi priorytetowych, m.in. 12 - kultura i dziedzictwo kulturowe.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.